

Zsidó vallás és kultúra 1

(BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BMA-VALD17-203.03,
BBV-202.04, BMVD-202.04)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-611)

---

11. Az élet ciklusa és az életszakaszokhoz köthető rítusok.

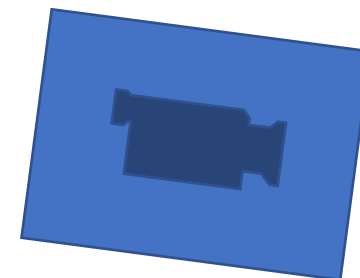
2020. 11. 26.

Biró Tamás

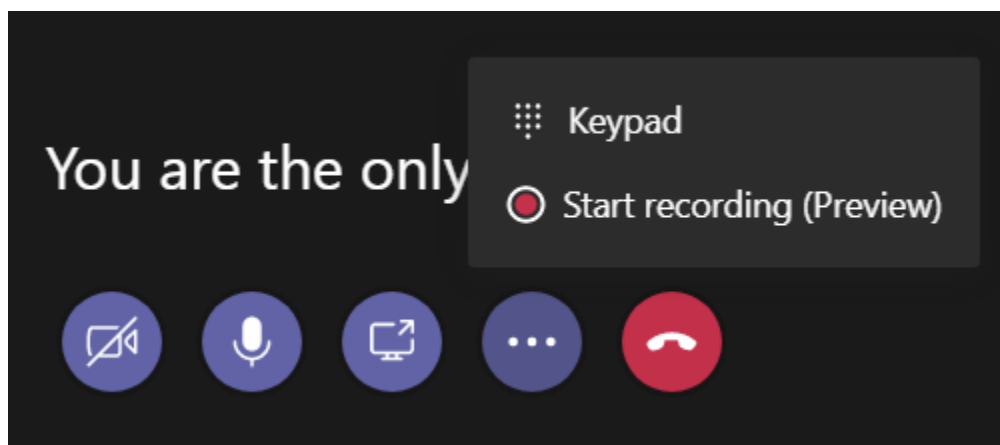
ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
  - Judaisztika diszciplináris minor
  - Hebraisztika diszciplináris minor
  - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

- Nyitólap Main page
- Hírek News
- General Information
- Assziriológia Assyriology
- Hebraisztika Jewish Studies
- HebraWiki Project
- Munkatársak Faculty&Staff
- Órák Courses
- Könyvtár Library
- Kiadványok Publications
- Cikkek Articles
- Iráttár Archives
- Kutatás Ongoing research
- Hasznos linkek Links
- Volt hallgatók Alumni
- Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu
- Fogadóóra: *emailés egyeztetés alapján*
- Pótóra, ha sok óra elmaradna.

A kurzus honlapja:

<http://birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/>

- Prezentációk
- Hasznos linkek

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

The screenshot shows a web browser window with the URL <http://birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/>. The page title is "Zsidó vallás és kultúra 1" with the subtitle "[Jewish Religion and Culture 1]".

ELTE BTK 2020 őszi félév

Tárgykódok: BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BBN-BIB-611, BBV-202.04; BMVD-202.04.

Oktató: Biró Tamás

Időpont és helyszín: csütörtök, 12:00–13:30, online
(Teams, a csoport neve: Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.)

Kurzusleírás

Előzetes szillabusz.

Szeptember 10.: 1. Bevezetés. Mi a zsidóság? Hogyan írható le?
Prezentáció 1.

Hasznos linkek, források

Hayim Halevy Donin, *Zsidónak lenni* c. könyve [online](#) a Chabad-Lubavics oldalán.

Hahn István, *Zsidó ünnepek és népszokások* (reprint: Budapest: Neumann, 2005) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Ujvari Péter (szerk.), *Magyar zsidó lexikon* (Budapest, 1929) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Teams csoport

Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.

- Csatornák
- Fájlok
- Feladatok, jegyek

The screenshot shows a Microsoft Teams chat window for a course group. The interface includes a search bar at the top, a navigation pane on the left with icons for Activity, Chat, Teams, Assignments, Calls, and Files, and a main chat area. The chat area displays a 'General' channel with a list of messages. The messages include a question about attendance, a reply from Vadas Réka, a reply from Baranyi Janka, a meeting ended notification, and an assignment titled 'Források kategorizálása' due on Sep 16. There are also team member addition notifications at the bottom.

Activity

Chat

Teams

Assignments

Calls

Files

...

All teams

Course 2020/21/1 BBN-HEB11-2... ⋮

General

Anyagok, linkek

Előadások

Kérdések a feladatokkal kapcsolatban

Kérdések és válaszok

Search

General Posts Files Class Notebook Assignments Grades +

Team 1 Guest

sziasztok! jól látom, hogy a tanár úr nincs a résztvevők között?

VR Vadas Réka 9/10 12:17 PM
Sziiasztok, ne az altalanos, hanem az eloadas menupontban csatlakoztatok az orahoz, az altalanosban nekem sem volt hang

← Reply

BJ Baranyi Janka 9/10 12:18 PM
Oké, köszi

← Reply

General ended: 25s

Meeting ended: 1h 36m

September 11, 2020

Assignments 9/11 1:56 AM

Források kategorizálása

Due Sep 16

View assignment

← Reply

Neptun kurzus szinkron has added Jakubik Anna Edina to the team.

Neptun kurzus szinkron has added Ipacs Fanni Virág to the team.

September 12, 2020

Neptun kurzus szinkron has added Lédermayer Regina to the team.

New conversation

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

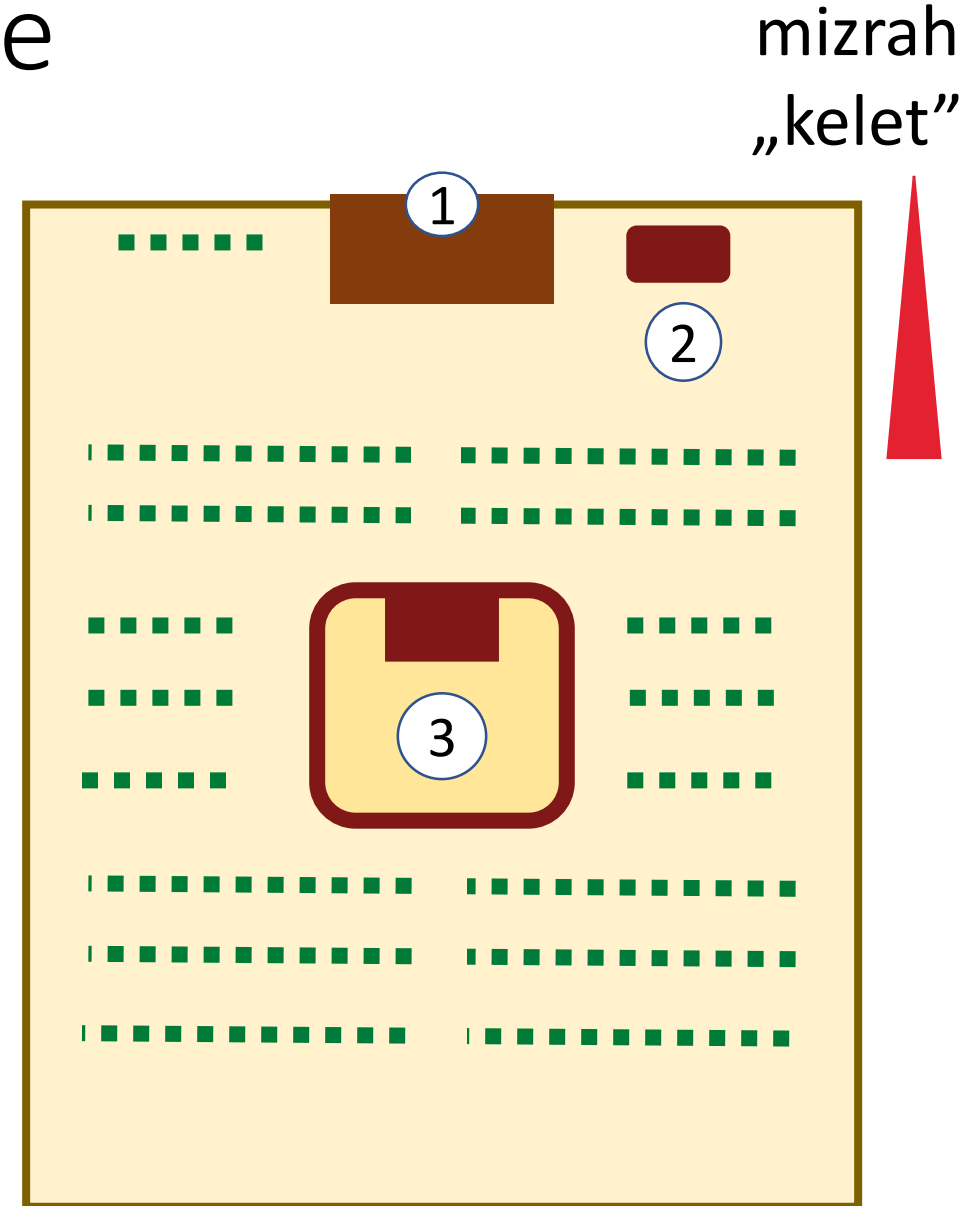
Visszajelzés (és néhány kiegészítés)
a beadandóval kapcsolatban

A zsinagóga belső elrendezése

Újkori hagyományos zsinagóga: mai askenázi standard, pl. magyarországi ortodox és hagyományos neológ.

1. Frigyszekrény (gyakran emelvényen)
2. Omed: előimádkozó állványa
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal

■ ■ ■ ■ székek vagy padsor

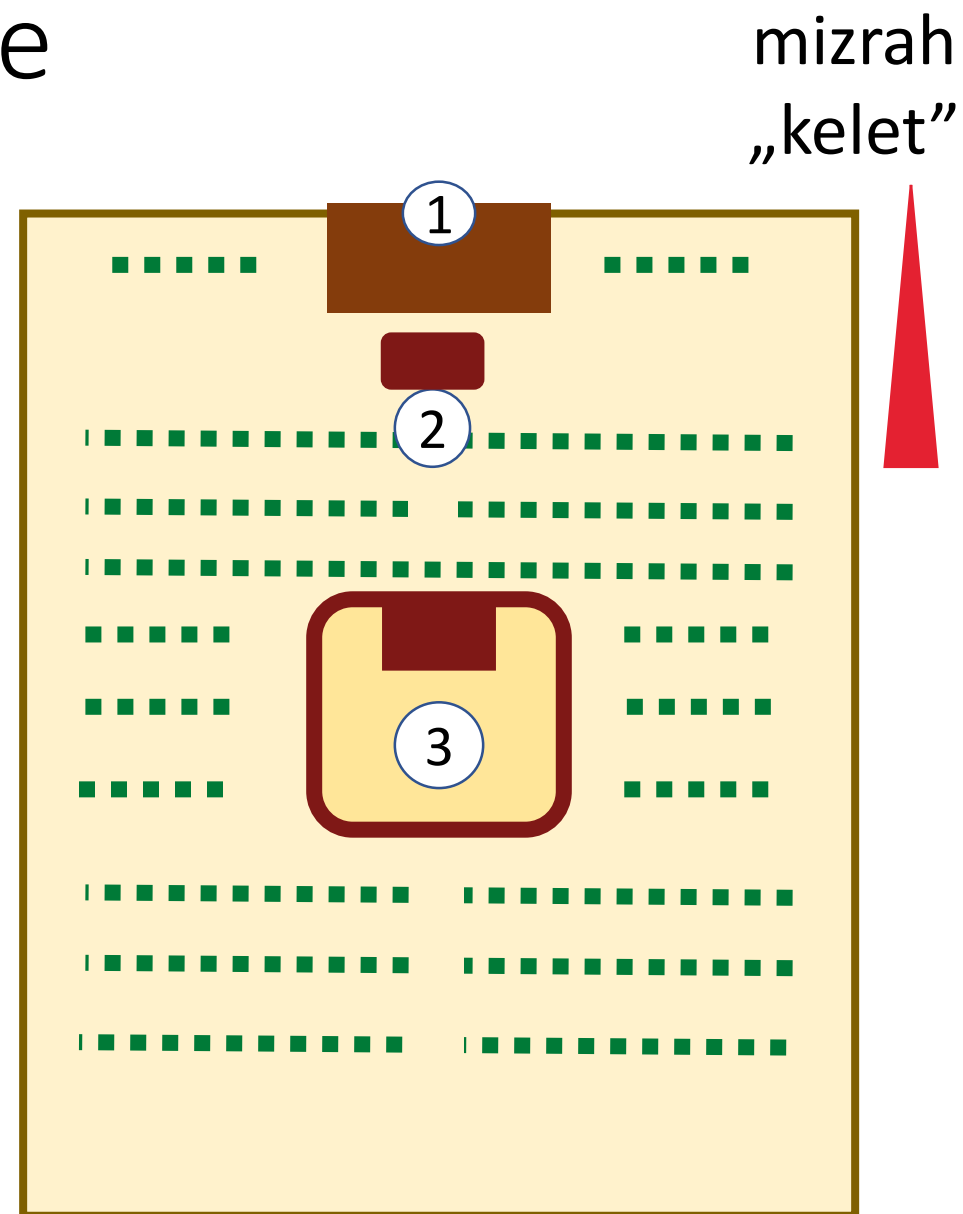

A zsinagóga belső elrendezése

*Kora újkori hagyományos zsinagóga:
pl. holland askenáz (pl. Gerard Dou),
vilnai Nagyzsinaagóga.*

1. Frigyszekrény (gyakran emelvényen)
2. Omed: előimádkozó állványa
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal

Hagyományosan magasabban van:
a bima és a frigyszekrény. Az előimádkozó régen
mélyebb pontról imádkozott. Vö. Zsolt 130, 1:
מִמְעַמְקִים קָרָאתִיךָ יְהוָה „A mélységből kiáltok hozzád, Uram!”

A zsinagóga belső elrendezése

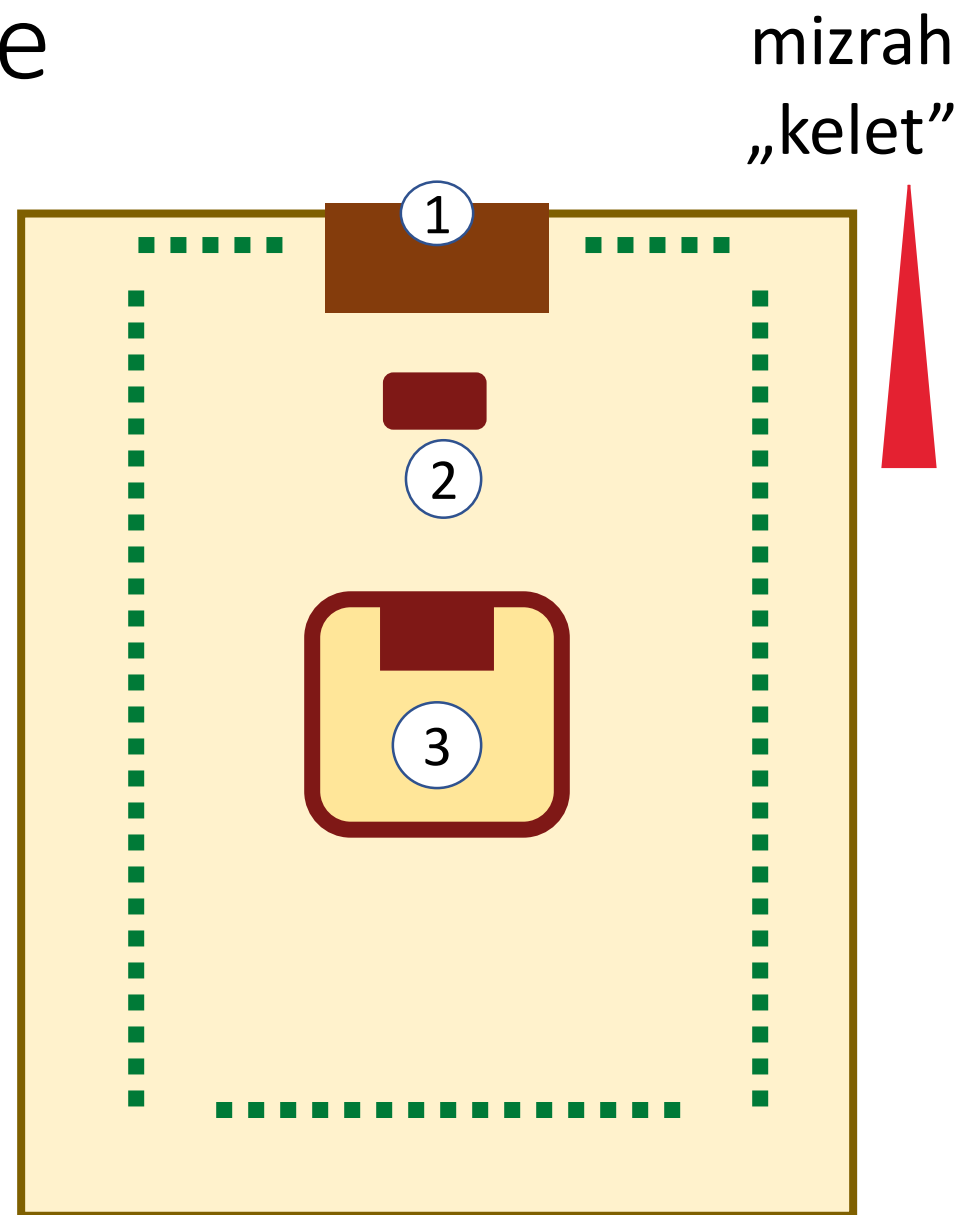
Hagyományos: középkori és kora újkori zsinagógák, nem askenázi közösségek, pl. prágai Altneuschul

1. Frigyszekrény
2. Omed: előimádkozó állványa
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal

■ ■ ■ ■ ■ székek vagy padsor

+ szekrényke a tfillinnek

- önálló székek
- széksor
- önálló állvány
- „szék+pad”-sor

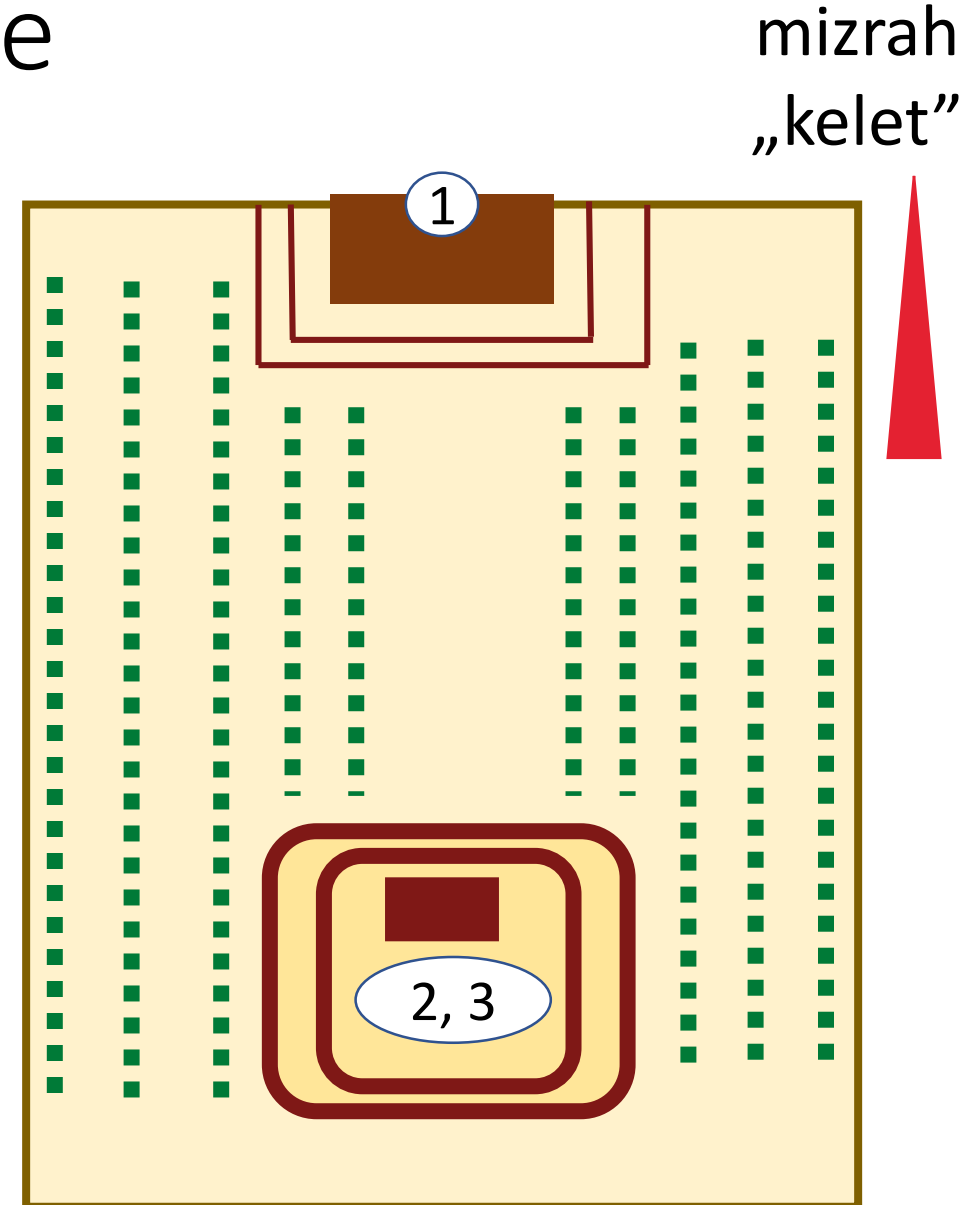

A zsinagóga belső elrendezése

Amszterdami Portugál zsinagóga

1. Frigyszekrény emelvényen áll
2. Az előimádkozó helye
3. Bima (teba): tóraolvasó emelvény és asztal

■ ■ ■ ■ székek vagy padsor

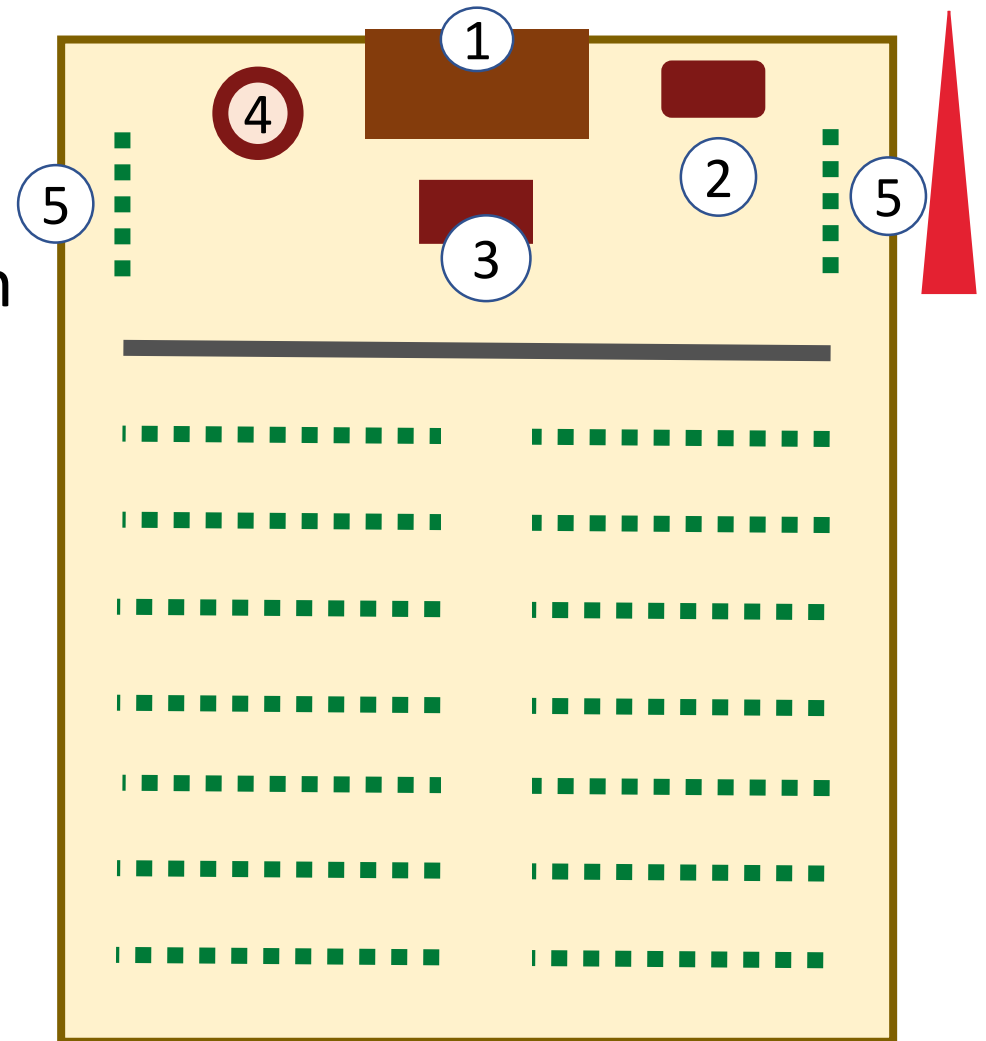
A zsinagóga belső elrendezése

mizrah
„kelet”

19. századi neológ zsinagóga.

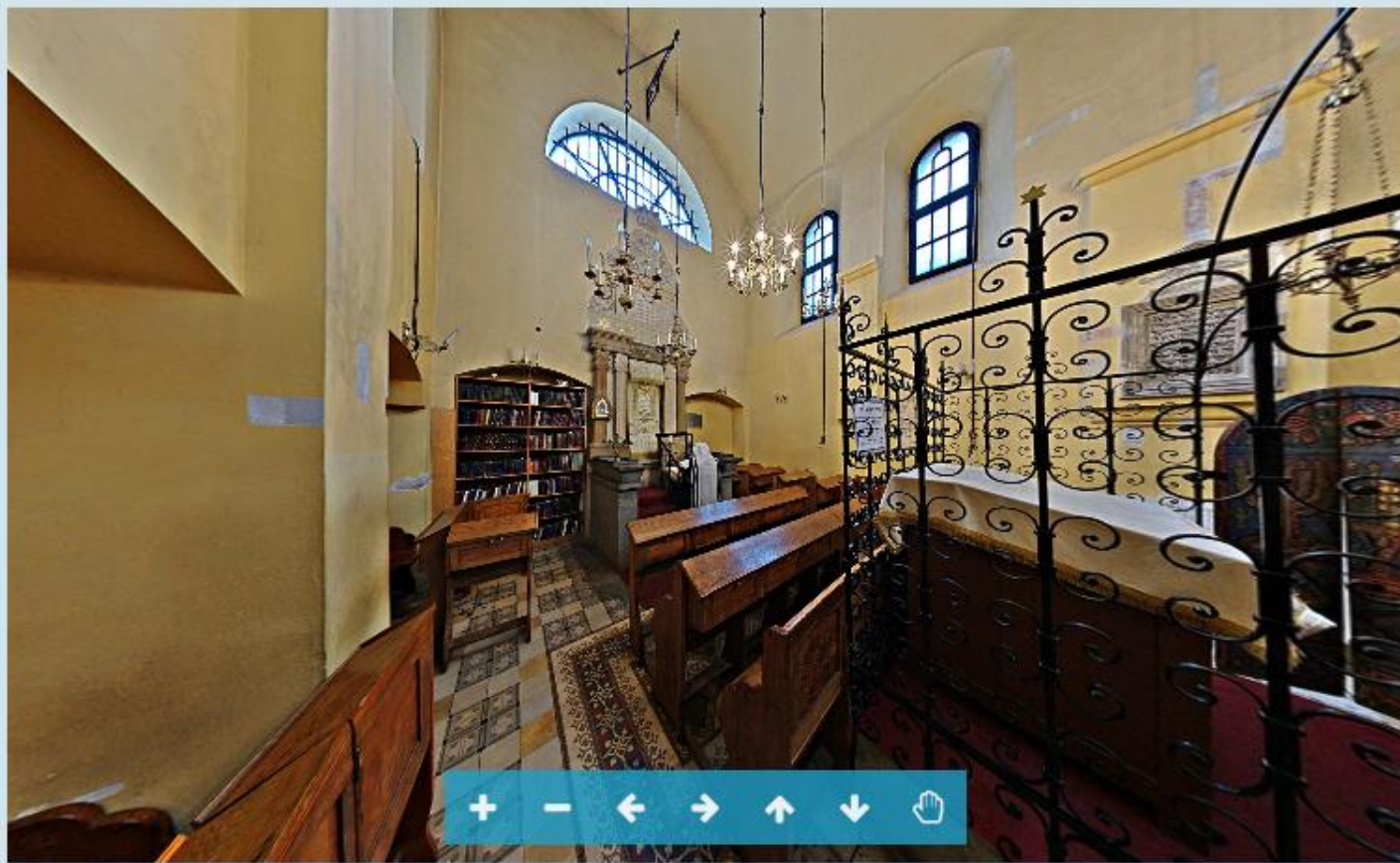
1. Frigyszekrény és az elülső tér emelvényen
  2. Omed: előimádkozó állványa
  3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal
  4. A rabbi széke
  5. Elöljárók padjai
- ■ ■ ■ székek vagy padsor

+ kórus
+ orgona

Krakko, „Remuh” zsinagóga

Két kőtábla, Tóra koronája, Jakin és Boáz

Textíliák

- Parokhet
- Prédikáló emelvény

A tóratekercs része

- Wimpel
- Mantel
- Jad
- Pajzs/vért
- Rimon

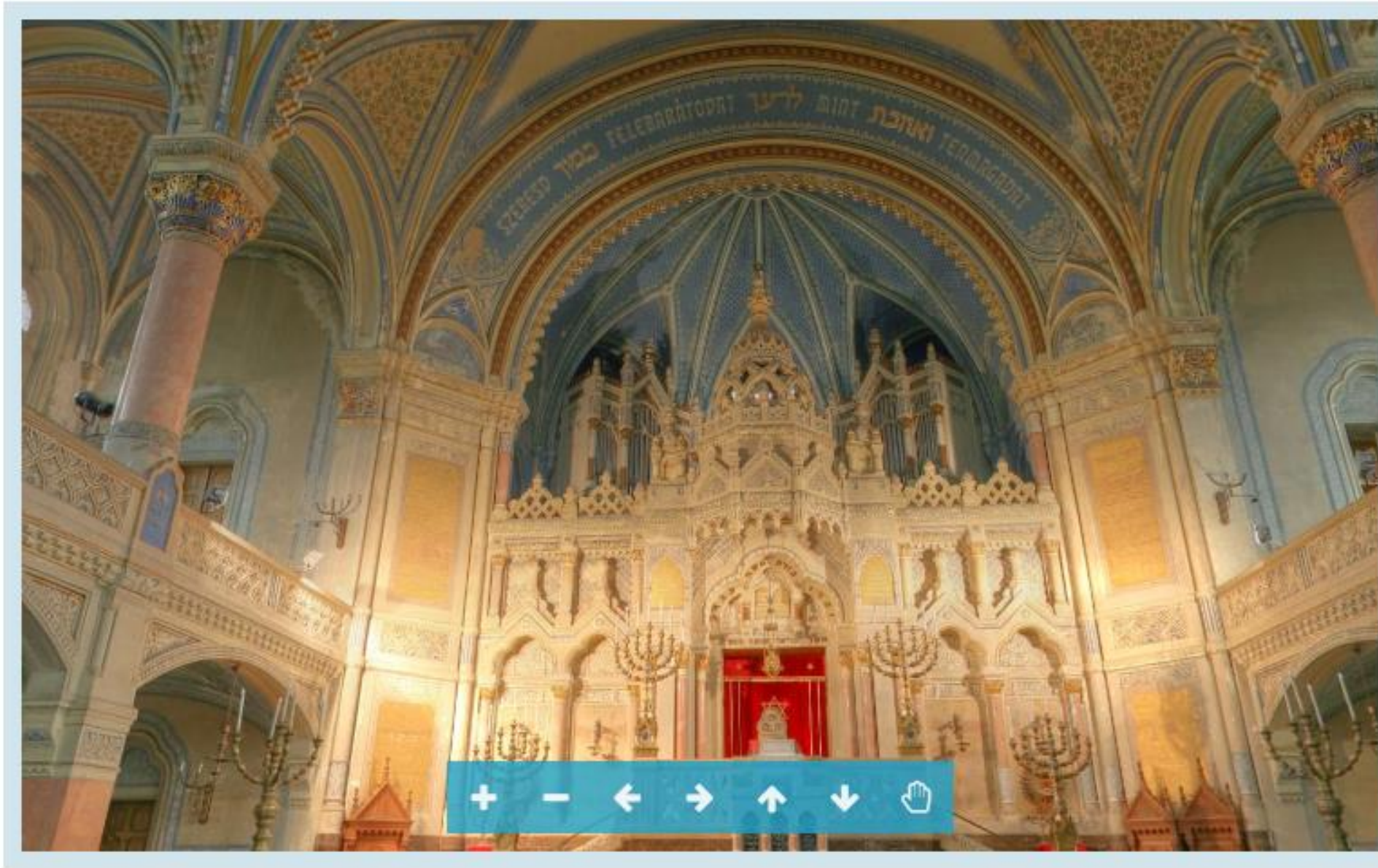

Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat

Lev 19,18

*(nem csak
Újszövetség!)*

Hegedűs/Csáky

A neológ zsinagógák konzervatív hulláma a 20. század első évtizedeiben.

női karzat
(19. századi neológ is) →

mehica
(új a Hegedűsben is) →

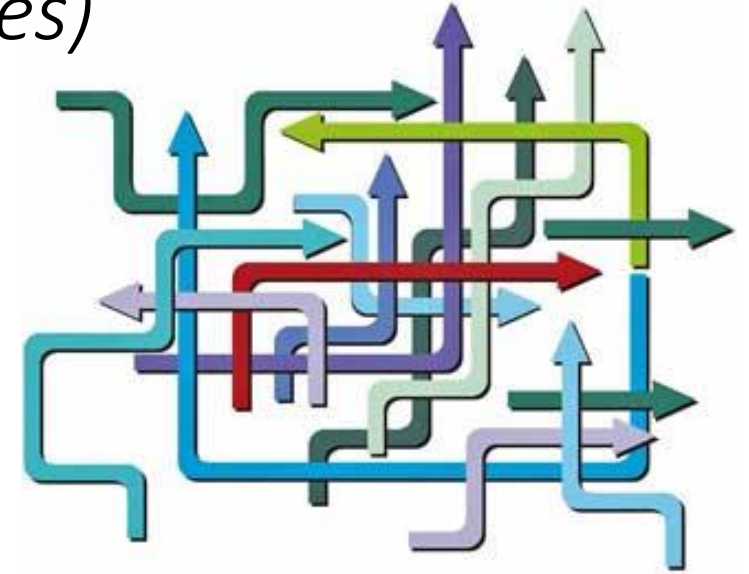
bima
visszakerül középre →

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

A vallás mint rendszer *(ismétlés)*

- A vallás, mint „komplex rendszer”: pl.
  - Történeti *narratívák* (pl. mítoszok) és a *világkép* elemei (például istenek, démonok...) adják egyes *rítusok* „értelmét”, magyarázatát.
  - Etikai **normák** és vallási **törvények** eredetéről szóló *narratívák*.
  - **Szagrális épületek** és **szagrális tárgyak** *rítusok*ban betöltött szerepe.
  - **Szagrális művészetek** a mitológiai *narratívák*ból veszik a tárgyukat.
  - *A vallási specialisták* (papok, sámánok, stb.) mint a **normák** és *rítusok* szakemberei, akik egyúttal vezetik a *vallási közösségeket*

Átmeneti rítusok

A rítusok fajtái

- Átmeneti rítusok (Arnold van Gennep, 1909, *rites de passage*):
  - Átmenet, transzformáció X társadalmi státuszból Y társadalmi státuszba.
  - Életeseményekhez kapcsolódó: főleg születés, pubertás, házasság, halál.
  - Beavatási rítusok: pl. felnőtté, pappá, rabbivá, sámánná, doktorrá avatás.
- Naptári rítusok: gyakran áldozati rítusok formájában.
- Áldozati rítusok: adomány az istenségeknek/részére, *ünnepen v. más alkalomból*.
- Krízisrítusok:
  - Például betegség, aszály esetén: a krízishelyzet elhárítása / elviselése érdekében
  - Radnóti: „s az iskolába menvén, a járda peremén, // hogy ne feleljek aznap, egy kőre léptem én” (Nem tudhatom, 1944). **Hol a határ vallás és babona közt?**
- Egyéb rítusok

Liminalitás (van Gennep és Turner)

- A rítus: mint válasz az élet „kríziseire”?
Beavatási krízisek, betegségkrízisek, hitkrízisek, életkrízisek, megrendezett krízisek?
- Az átmeneti rítus: átmenet egy „határon” (lat. *limes*)
- Az átmeneti rítusok három fázisa:
  - Szeparáció: a beavatandó szimbolikus elkülönítése korábbi állapotából (pl. térben).
  - Marginalizáció — tranzíció — iniciáció:
a rítuson keresztülmenő különleges állapotban (pl. státuszfüggetlen spec. öltözet).
  - Reintegráció az új állapotába.

Liminalitás (van Gennep és Turner)

- Az átmeneti rítusok három fázisa:
  1. Szeparáció: a beavatandó szimbolikus elkülönítése korábbi állapotából (pl. térben).
  2. Marginalizáció — tranzíció — iniciáció: a rítuson keresztülmenő különleges állapotban (pl. státuszfüggetlen speciális öltözet).
  3. Reintegráció az új állapotába.
- Egy kevésbé ismert, **MA MÁR IRRELEVÁNS** példa: Deut 21, 10–13

10. Mikor hadba mégy ellenségeid ellen, és kezedbe adja őket az Úr, a te Istened, és azok közül foglyokat ejtesz; 11. És meglátsz a foglyok között egy szép ábrázatú asszonyt, és megszereted azt, úgy hogy elvennéd feleségül: 12. **Vidd be őt a te házadba**, hogy nyirja meg a fejét, és messe le körmeit. 13. És az ő fogoly ruháját vesse le magáról, és **maradjon a te házadban**, hogy **sirassa az ő atyját és anyját egész hónapig**; és csak azután **menj be hozzá**, és **légy az ő férje, és legyen ő a te feleséged**.

A rítusok lehetséges társadalmi funkciói

- Közös élmény: erősíti a társadalom tagjai közti köteléket, kohéziót, szolidaritást.
- Erősíti a rítusban résztvevők közti köteléket, kohéziót, szolidaritást (pl. kohortban végrehajtott, fájdalmas beavatási rítusok).
- Dramatizálja, újrajátssza vagy újraélhetővé teszi a mítoszokat.
  - Például a *szédereste* mint az egyiptomi kivonulás megélhetővé tétele: a zsidó nép alapvető narratíváját élményszerű formában adjuk át a következő generációnak.
- A beavatandó számára megkönnyíti az átmenetet egy új státuszba.
- A társadalom alapvető értékeit jelenítik meg és adja tovább.
- „Válságok” megoldása annak dramatizálásával.

Funkcionális megközelítés

a vallástudományban:

adott jelenséget azzal magyarázunk, hogy milyen (társadalmi) funkciót, szerepet tölthet be, mi a „haszna”, mivel járul hozzá a társadalomhoz.

Vannak-e átmeneti rítusok
a zsidóságban?

Bécsi mohél készlet, antik ezüst.

Születéshez köthető rítusok

Születéshez kapcsolódó fogalmak

- Elsőszülött (בְּכוֹר, *bekhor*): „anyja méhének megnyitója”
- *Salom zakhar* (שְׁלוֹם זָכָר) : péntek esti öröm a fiúgyermek születése után.
- Névadás lányoknál: szombaton az apát felhívják a Tórához, ott áldást mondanak az újszülöttre, és ennek keretében hangzik el először nyilvánosan a (héber) neve.
- Névadás fiuknál: ugyanez a körülmételés végén.

A körülmetelés

- Körülmetelés: *brisz / brit mila*, בְּרִית מִילָה:
  - Bibliai előírás szerint nyolcnapos korban.
Sárgaság vagy egyéb ok miatt eltolódhat későbbre.
  - *mohel*: körülmetelő szakember
  - *kvater*: anyjától átveszi, és behozza a terembe a csecsemőt („keresztapa”)
  - *szandek*: a szertartás során a csecsemőt az ölében tartja („keresztapa”) Elijahu székén ülve.

Gen 17, 9–14

9. És mondta Isten Ábrahámnak: Te pedig az én szövetségemet őrizd meg, te és a te magzatod utánad, az ő nemzedékeiken át. 10. Ez az én szövetségem, amelyet megőriztetek közöttem és köztetek és magzatod között utánad: Metéltessék körül nálatok minden férfiszemély! 11. Metéljétek körül fitymátok húsát és legyen ez szövetségjelül köztem és köztetek: 12. És pedig nyolc napos korában metéltessék körül nálatok minden férfiszemély, nemzedékeiteken át; a házban született vagy a pénzen vett bármely idegen közül, aki nem a te magzatodból való. 13. Körülmetéltessék a házadban született és a pénzeden vett és legyen szövetségem a testeteken örök szövetségül! 14. A körülmetéletlen férfiszemély pedig, aki nem metéli körül fitymájának húsát, irtassék ki az a lélek népe köréből, szövetségemet szegte meg.

Gyermekek

- Pidjon ha-ben (פְּדִיוֹן הַבֵּן): az elsőszülöttek kiváltása 30 napos korban.
- Bekhor (בְּכוֹר, elsőszülött): anyja elsőszülöttje, ha fiú, „a méh megnyitója”.
- Ha nem kohén vagy lévi. Kohéntől, 5 sékelért.

- *Vö. Exod 13, 12–15;
Exod 22,29; 34,20;
Num 3,45; 8,17;
18,16; Lev 12, 2–4.*

Gyermekkor

- *Halaka* (חלאקה) / *opserenis* (אָפּשערעניש): kisfiúk hajvágása 3 éves korban.
- Például lag ba-omer alkalmából, pl. Meronban

Nevelés, tanulás

- לחופה לקידושין ולמעשים טובים (le-hupa, le-kidusin u-le-maaszim tovim):
„A hüpére, esküvőre és a jócselekedetekre.”
- **Misna Pea 1:1:** *Ezeknek a dolgoknak nincs meghatározott minimális mértéke (siur): a mezők széle (pea), az első gyümölcsök, a megjelenés [Jeruzsálemben zarándokünnepen], a jócselekedet és a Tóra-tanulás. És ezek azok, amelyeknek a gyümölcsét az ember ebben a világban élvezheti, de a sugara megmarad az eljövendő világban is: az apa és anya tisztelete, a jócselekedet, békéltetés ember és társai között. A Tóra-tanulás azonban annyit ér, mint mindez együtt.*

Nevelés, tanulás

תורה תלמוד talmud-tóra Tóra-tanulás

• „A tanház (bét ha-midrás) szentsége szigorúbb, mint a zsinagógáé (bét ha-kneszet).” (Sulhan arukh, Jore dea 246,17)

• Héder חֶדֶר: 3 éves kortól

melamed (מְלַמֵּד) 'tanító'

• Jesiva יְשִׁבָּה: bar micvától

rabbi, *jesiva-bóher*, talmid hakham

• Kollel כּוֹלֵל: házasoknak tanulókör

Modern korban:

- Talmud-Tóra
- Rabbiképző szeminárium (Jewish studies / hebraisztika szak)

Barmicva / barmicvo

בר מצווה \ בַּר מִצְוָה

Batmicva / baszmicvo

בת מצווה \ בֵּית מִצְוָה

- *Bar micva* 'a parancsolat fia'. *Bat micva* 'a parancsolat lánya'
- Halákhikus (vallásjogi) értelemben vett nagykorúság:
lányok 12 év + 1 nap, fiúk: 13 év + 1 nap
- Ennek megünneplése → felnőtté avatási szertartássá értelmeződött át:
  - Barmicvo: első Tóra-olvasás, első tfillin (középkor óta)
  - Batmicva: „konfirmáció” (19. század legvége, 20. század első fele óta)
fogadalom savuotkor → a fiúk barmicvájának mintájára.

Házassághoz köthető rítusok

Házasság

- Tórai házassági tilalmak (Lev 18)
- Monogámia:
a hagyomány szerint rabbénu Gersom (11. század eleje) rendelete.
- Vegyesházasságok – mint probléma
- Siddukh (שִׂדּוּךְ) – házasságközvetítés.
Sadkhan / sadkhen (שֹׂדֵךְ) – házasságközvetítő.
- Eljegyzés (jidd. *vort*): tányértörés, feltételek (תּוֹנְאִים), hozomány.

Esküvő

- Az esküvő előtt: vőlegényt felhívják a tórához (*aufruf* אויפרוף).
menyasszony mikvébe megy.
- Kabbalat panim: a vendégek fogadása
- Badekn („bedekkolás”): a menyasszony befátyolozása
- Hüppe / hupa (חופה): esküvői baldachin
menyasszony hét kört tesz a vőlegény körül.

Esküvő: a hüpe alatt

1. Eruszin (ארוסין), kidusin (קידושין): „eljegyzés”
  - Első pohár bor. Két kóser tanú jelentősége.
  - Gyűrűhúzás: „*ime, el vagy nekem jegyezve Mózes és Izrael törvényei szerint.*”
  - *Ketuba* (כתובה): házasságlevél. Előtte aláírják. Hüppe alatt felolvassák.
2. Niszuin (נישואין): „esküvő”
  - Második pohár borra hét áldás. Pohártörés, *mazl tov!*-felkiáltás.
  - Jihud ייחוד: ifjú pár elvonul (tanuk), kettesben a házasság elhálása (helyett).
  - Hét áldás (seva berakhot שבע ברכות): a lakodalmon (szeuda סעודה), majd egy hétig még *seva brakhot*.

Házasságlevél: כתובה \ כתובה

- Arámi nyelvű hagyományos szöveg.
- Két tanú aláírja.

<https://www.youtube.com/watch?v=HBthec4v30Q>

The Jewish Wedding Video

„Családi tisztaság” *tohorat mispaha*

- Nidda (נידה): rituális tisztátalanság (elsősorban: menstruációs)
- Mikve (מקוה): rituális fürdő (Lev. 11-17, különösen: Lev. 15, 19-32).

Válás

(לא עלינו *lajálenu* 'ne ránk, nekünk')

- gerusin (גרושין) get (גט): válólevél
- aguna (עגונה): „megkötött” feleség
- Jibbum (ייבום, sógorházasság, levirátus) és halica (חליצה): Deut 25,5-10.

Halálhoz köthető rítusok

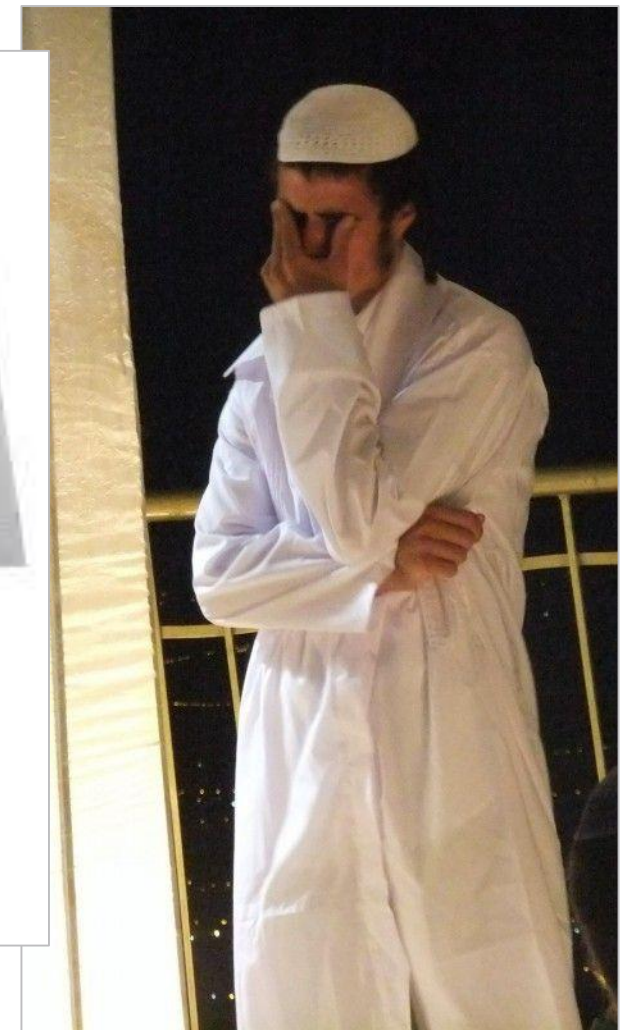
Beteg, haldokló

- beteglátogatás (ביקור חולים *bikkur holim*)
- !שלמה רפואה *Refua selema!* ('teljes gyógyulást')
- „Négy dolog változtatja meg a végzetet:
Jótékonyság, imádkozás, a név megváltoztatása
és a tettek megváltoztatása.” (b Ros hasana 16b)
- Bűnvallás a halálos ágyon
- Áldás (*berakha*) rossz hír hallatán, például haláleset alkalmával:
ברוך דיין האמת *Barukh dajan ha-emet* – „Áldott az igazságos bíró”

Halál

A halott körüli feladatok:

- a halott méltósága (*kevod ha-mét*)
- őrzés (virrasztás)
- halottmosdatás, tohora (טהרה)
- Kitli (halotti köpeny), takhrihim
- Hevra Kadisa: szent egylet
- Temetés még aznap (ha lehet)

Kitlibe öltöznek hagyományosan:

- jom kippurkor
- széderestén
- esküvőn is.

Halál és gyász

- Temetés:
קריעה keria – a ruha „megszaggatása” (bevágása)
- Gyász
- A gyász fokozatai:
  1. Temetésig.
  2. Siva/süve: 7 nap (sivát/süvét ülni).
  3. Slosim: 30 nap.
  4. 1 év (11 hónap).
- Kaddis-mondás: gyászolók kaddisa.
- Sírkőállítás (M.o.: első jarcajt körül).
- *Jahrzeit / jorcájt* (halálozási évforduló) és *jizkor / mazkir* (évente 4x).

Temetőlátogatás

- Kavics / kő elhelyezése
- A végén: kézmosás, fűtépés
- Zarándoklat
(kéver avot / kéver óvesz 'atyák sírjai'):
kvitli, mécses
- A sírhely megváltása örökre szól. Exhumálás kérdése.

Temető

Temető: bét ha-hajjim (Jes. 26,19) / bét ha-olam

- szertartási épület / cidduk ha-din
- Derekh / ezrat kohanim: kohaniták sora külön (rituális tisztaság miatt)
- Rabbi-sor, gyereksírok. *Lehavdil*: öngyilkosok temetése.
- Ohel ('sátor, hajlék')

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: november 25., szerda éjfél (23:59).

Viszlát jövő csütörtökön!